

VERWANTSCHAPSRAADSELS OP SCHILDERIJEN

Pieter Donche

Op woensdagavond 8 december 2010 werd te Londen op een veiling van Oude Meesters door het veilinghuis Sotheby's o.a. een schilderij geveild dat een raadsel op verwantschappen uitbeeldt.¹ Het schilderij, uit de collectie van 7de graaf van Clarendon dateert van ca 1565-70 en behoort tot de Engels-Nederlandse school.²

Het zou het werk kunnen zijn van één van de schilders uit de Nederlanden die toen in Engeland werkzaam waren, zoals Hans Eworth³, Joris Hoefnagel⁴ of Lucas de Heere.⁵ Maar er zijn nog andere kandidaten onder de om geloofsredenen gevluchte schilders uit de Nederlanden, zoals Marcus Geeraerts, vooral gekend als de tekenaar-drukker van het Brugse stadsplattegrond van 1562, maar die ook schilder was en in 1568 als protestant naar Engeland uitweek.

Het schilderij werd blijkbaar gemaakt voor William Cecil (1521-1598), 1ste baron Burghley. Op het schilderij komt immers bovenaan zijn wapenschild voor en de vermelding dat het raadsel opgedragen werd aan de *'edelachtbare heer Willem Cecil, ridder, voornaamste secretaris van*

¹ Men dank aan Peter De Baets, Vivenkapelle voor het signaleren hiervan.

² Zie www.sothebys.com, *Old Master & British Paintings Evening Sale, London, 8 december 2010, 7:00 PM (GMT)*, lot 14 - olieverf op houten paneel 40,5 x 61 cm. - ingesteld 50-80.000 Britse ponden, verkocht om 20:22 (Belgische tijd GMT+1) voor 50.000 GBP (+ kosten). De veiling was on-line via webcam te volgen op Internet.

³ Hans Eworth, ° ca. 1520 was in 1540 lid van de Antwerpse St.-Lucasgilde (als *Hans Euworts*) en vluchtte in 1544, verbannen als protestant naar Engeland waar hij overleed ca 1574. Hij liet ongeveer 40 schilderijen na.

⁴ Joris Hoefnagel, ° Antwerpen, 1542, + Wenen, 1600 verbleef kortstondig in Engeland in 1569-70.

⁵ Lucas de Heere, ° Gent, 1534, + Parijs, 1584 was als protestant ook gevlucht naar Engeland, maar keerde terug na de Pacificatie van Gent in 1576.

Hare Majesteit'.⁶ William Cecil was staatsraad, zegelbewaarder, schatbewaarder en gedurende 40 jaar de belangrijkste raadgever van koningin Elizabeth I (1533-1603). In zijn privéleven was deze staatsman een liefhebber van boeken en oudheden en had hij heraldiek en genealogie als hobby.⁷ Was dit schilderij misschien een geschenkje aan hem omwille van deze hobby's?

Het schilderij stelt een vrouw voor zittend in de tuin van haar kasteel, met op haar schoot een oude slapende man. Op de achtergrond rechts komen drie mannen uit het kasteel. Op de voorgrond links staat een man die aan de vrouw vraagt naar haar precieze verwantschap met de drie mannen. De vrouw antwoordt dat de eerste haar broer van vaders zijde is, de tweede haar broer van moeders zijde en de derde haar zoon, dat allen wettelijk geboren zijn en allen ook zoons zijn van haar echtgenoot, die slaapt op haar schoot en dat alles *'without hurt of lynnege [lineage] in any degree'*, d.w.z. zonder in welke graad ook verwantschap[sregels] te 'kwetsen' (m.a.w. zonder incestueuze relaties). Hoe dat dan wel kan, hoe de vork precies aan de steel zit, moet de man maar zelf door redenering zien te achterhalen.

De vraag van de vraagsteller staat op het paneel rechtsboven in de boom geschreven:⁸

*'My faire Lady, I pray yove tell Me
What And whens, be yonder thre
That cometh ovt of the casetell, in svch degree
And of ther dyscent, And Natyvity'*,

Mijn schone jonkvrouw, ik verzoek u, vertel mij
wie en vanwaar zijn [die] drie ginder
die uit het kasteel komen, van welke graad.
En [vertel mij] van hun afstamming en geboorte.

Het antwoord van de vrouw staat op het paneel in het midden onderaan:⁹

*Syr. The one ys My brother, of My fathers syede the Trewthe, you to show
The other by My Mothers syede. Ys My brother also
The thyred ys my own sonne lawfully begat
And all be sonnes to My husband That sleeps here on my Lappe
Without hurt of lynnege in any degree
Showe Me byReason how that May be'.*

Heer, de ene is mijn broer, van mijn vaders zijde, de waarheid, [is aan] u om aan te tonen
De andere van mijn moeders zijde is ook mijn broer.
De derde is mijn eigen zoon, wettelijk voortgebracht [verwekt].
En allen zijn zonen van mijn echtgenoot, die hier slaapt in mijn schoot
Zonder verwantschap te kwetsen, in welke graad ook.
Toon mij, door redenering, hoe dat zijn kan.

⁶ This Rysdyle is dyvotydy to the / Right honourable Syr Wylliam / Cecyll, Knyght, Principall Secretary to Her Ma.t.ie.

⁷ Biografie: http://en.wikipedia.org/wiki/William_Cecil,_1st_Baron_Burghley.

⁸ In hedendaagser Engels: *My fair Lady, I pray you, tell me what and whence, are yonder three that come out of the castle, in such degree. And of their descent and nativity.*

⁹ In hedendaagser Engels: *Sir, the one is my brother of my father's side, the truth, you to show. The other by my mothers side is my brother also. The third is my own son lawfully begotten. And all are sons to my husband who sleeps on my lap. Without hurting lineage in any degree. Show me, by reasoning, how that may be.*

Of William Cecil het raadsel ooit oploste (of de oplossing op voorhand wist) vertelt het schilderij natuurlijk niet. Van Cecils erfgenamen ging het werk (mogelijk door aankoop) over in handen van Edward Hyde, 1ste graaf Clarendon, werd vervolgens overgeërfd gedurende vier generaties Hydes en dan geërfd door Charlotte Capel (+1790), gehuwd met Thomas Villiers (1709-1786), 1ste graaf Clarendon van de tweede creatie en vandaar nog 220 jaar via overerving tot de tegenwoordige verkoper. In deze vier eeuwen zullen een aantal bezitters misschien ook menig uur, al dan niet vruchteloos op het raadsel gepuzzeld hebben.

Een raadsel vraagt natuurlijk om opgelost te worden. Sotheby's schotelde zijn potentiële kopers wel al een oplossing voor maar het laatste woord is daarmee nog lang niet gezegd. Ook iconografisch is er nog een vervolg op dit schilderij. En tenslotte konden we ook nog aan de verspreiding van dit raadsel een nieuwe etappe toevoegen.

Het raadsel

Voorafgaand merken we op dat met 'broers' van L, geen *volle broers* bedoeld worden maar halfbroers. Er wordt expliciet aangegeven dat het broers zijn via slechts één ouder, resp. haar vader en haar moeder (een volle broer van een persoon heeft met die persoon zowel de vader als de moeder gemeenschappelijk, een halfbroer enkel één ouder, hetzij de vader, hetzij de moeder).

Maar in het algemeen is onder 'broer' een *halfbroer* begrijpen voor bijna alle raadsels van dit type een *conditio sine qua non* opdat een oplossing mogelijk zou zijn. Het sluit ook nauw aan bij de werkelijkheid: vóór 1800 waren hersamengestelde gezinnen schering en inslag wegens het frequent overlijden van partners op nog jonge leeftijd door ziekte, oorlog, enz... gevolgd door het hertrouwen met een andere partner (en nieuwe kinderen uit het tweede huwelijk) of met een weduwe of weduwnaar met kinderen. Kinderen groeiden dus dikwijls een belangrijk deel van hun jeugd samen op met de kroost van een ouder uit een ander huwelijk. Tussen *schoonbroers* is een dergelijke band natuurlijk heel wat minder.

In onze schema's hieronder stellen een vierkant een man voor, een cirkel een vrouw. De hoofdrolspelers stellen we voor door **L**(ady), **H**(usband), **1**(^{ste} man), **2**(^{de} man), **3**(^{de} man).

Sotheby's oplossing (weinig elegant)

Sotheby's stelt in de *Catalogue Note*¹⁰ dat *'het antwoord op het raadsel ligt in het feit dat de eerste twee mannen, de halfbroers van de vrouw, dochters moeten gehuwd hebben van haar echtgenoot uit een vorig huwelijk, die van hen zonen (of schoonzonen) maakten t.o.v. haar echtgenoot en broers van haar eigen zoon, de derde man'*.¹¹

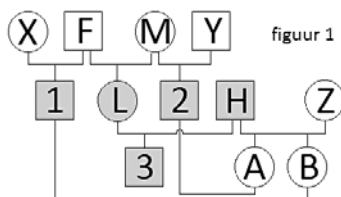
H zou dus eerst gehuwd zijn met een verder onbekende vrouw en bij haar twee dochters gehad hebben, die huwden met 1 en 2. Na het overlijden van zijn eerste echtgenote huwde H met L en zij hadden een zoon: 3. Zie het schema in **figuur 1**, waarin we met **F**(ather) en **M**(other) resp. de vader en de moeder van de **L**(ady) aanduiden. 1 en 2 zijn de halfbroers

¹⁰ *Catalogue Note*: www.sothebys.com/app/live/lot/LotDetail.jsp?lot_id=159643041.

¹¹ *The answer to the riddle can be explained by the fact that the first two men, the lady's half brothers, must have married the daughters of her husband by a previous marriage, making them sons (or sons-in-law) to her husband and brothers to her own son, the third man.*

van L, met enkel resp. L's vader en L's moeder gemeenschappelijk, **X** is de *andere* vrouw van F en **Y** de een *andere* echtgenoot van M.

We merken op dat X, F, M en Y, L, 1 en 2 noodzakelijk allen *verschillende* personen zijn. Voor deze zes personen is er geen andere constellatie mogelijk. Dan voegden we daaraan ook **H**(usband), de echtgenoot van L toe en hun beider zoon 3. Vervolgens, de oplossing van Sotheby's volgend, twee dochters **A** en **B** van H uit een vorig huwelijk met **Z**, die de bruiden worden van 1 en 2.

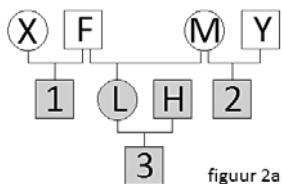
Maar die oplossing wringt ... Om tot een oplossing te komen wordt, in de relaties van 1 en 2 met H de term 'zoon' afgezwakt tot 'schoonzoon', er worden veel extra personen geïntroduceerd (Z, A en B) en dat alles ook in een erg asymmetrische constructie. Terwijl de elegantie van een oplossing toch ligt in liefst geen afgezwakte termen, met een zo klein mogelijk aantal personen en liefst ook in een symmetrische vorm.

Opmerking: het laatste stuk van Sotheby's uitleg "*en broers van haar eigen zoon, de derde man*" is overbodig, want hoewel 1 en 2 dan inderdaad t.o.v. 3 ook 'broers' zijn, maar zeer afgezwakt, want *schoon-half-broers*, is dit geen voorwaarde die in raadsel wordt opgelegd.

Een beredeneerde poging tot oplossing

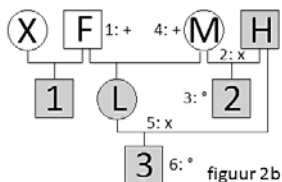
Laten we *by Reason*, via redenering, zelf een poging doen om een oplossing te vinden met minder personen.

We beginnen met de zes personen X, F, M en Y, L, 1 en 2 in hun constellatie zoals hoger. We voegden H toe als echtgenoot van L toe, met hun beider zoon 3. Zie **figuur 2a**.

Brengen we nu in rekening dat 2 ook een zoon van H moet zijn en liefst een échte zoon, geen schoonzoon. Iedereen geeft slechts één enkele vader, dus dan moeten Y en H dezelfde persoon zijn. Enige andere manier om aan die eis te voldoen is er niet. Het schema vereenvoudigt dan tot **figuur 2b**: L huwde na het overlijden van haar eigen vader (anders kon haar moeder niet hertrouwen) en na het overlijden van haar moeder (anders kon haar moeders tweede echtgenoot niet hertrouwen) met haar stiefvader H. De precieze chronologie van de gebeurtenissen is: L's vader overlijdt (1: +), haar moeder is dus vrij te hertrouwen, zij her-

trouwt (2: x) met H (de toekomstige echtgenoot van L), L's moeder M en H krijgen een zoon 2 (3: °). Dan overlijdt L's moeder M (4: +), H is terug vrij om te hertrouwen en hertrouwt met L (5: x). Samen krijgen L en H een zoon 3 (6: °).

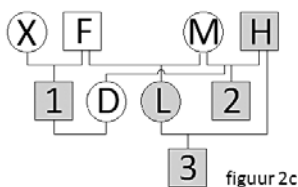

Blijft nog over in rekening te brengen dat óók 1 een echte zoon van H moet zijn. Iedereen heeft slechts één vader, dus moeten ... F en H dezelfde persoon zijn. Maar dat mag niet: want dan zou L haar eigen vader gehuwd hebben (en bij hem een zoon 3 gehad hebben).

Hier lopen we dus vast. Herinner u dat we vertrokken zijn van een constellatie van zes *verschillende* personen die in geen andere vorm dan zoals voorgesteld in figuur 2a kan bestaan. In rekening brengen dat 2 ook een echte zoon van H moet zijn, kon ook op geen andere manier dan dat Y en H dezelfde persoon moesten zijn.

Wat is hier aan de hand? Het raadsel is onoplosbaar met echte zonen voor 2 én 1 ...

Of mogen/moeten we het begrip zoon alsnog éénmaal afzwakken en ook schoonzoon toelaten? Als 1 een schoonzoon van H mag zijn is er wel een snelle oplossing: dan is 1 gehuwd met een dochter **D** van H, uit bijvoorbeeld het zelfde huwelijk van H met M (dat mag: 1 en D hebben geen enkele ouder gemeenschappelijk) (D is dan een volle zuster van 2) (zie **figuur 2c**), maar D mag ook dochter zijn uit een eerder huwelijk van H (hetzij voor zijn huwelijk met M (en L), hetzij na zijn huwelijk met M en voor zijn huwelijk met L), maar dat introduceert nog een extra persoon. *À la limite* zou zelfs D een dochter van L en H kunnen zijn, maar dat betekent dan wel een scheut inteelt (oom-nicht huwelijk: de vader van 1, nl. F is dan tevens de grootvader materneel van D).

De afzwakking van zoon tot schoonzoon in één geval en de introductie van één extra persoon D biedt dus een oplossing met minder personen dan Sotheby's oplossing (9 i.p.v. 12). Maar erg elegant vinden we het nog steeds niet.

Daarom vroegen we ons af, is hier niet iets anders aan de hand ?

Een vertaling die de mist in ging

In een eerder artikel in *Vlaamse Stam*¹² schreven we over het 'raadsel van Nijmegen', uitgebeeld in twee schilderijen uit resp. 1576 en 1619, bewaard in het Valkhofmuseum en het Historisch Stadhuis van Nijmegen. Hier wordt ook een zittende vrouw en een oude man liggend in haar schoot afgebeeld met op de achtergrond zes mannen (in drie groepjes van twee). Er is geen vraagsteller afgebeeld, de vrouw vertelt spontaan hoe haar verwantschap met de mannen op de achtergrond en met haar echtgenoot op haar schoot ineen steekt. De groepjes mannen op de achtergrond vertellen ook wel een en ander maar hun informatie is volledig redundant en brengt niets nieuws bij ten opzichte van wat de vrouw reeds gezegd heeft. Herhalen we nog even wat de vrouw zei:

*Merkt wel en siet op dit verclaren mijn,
De twee int Root mijns vaders broeders sijn,
De twee int Groen sijn mijn moeders broeders,
De twee int Wit mijn kinders. Ick moeder
Heb van dese ses den vader tot mijn man,
Dat smaegschaps graet mij niet beletten kan.*

De gelijkenis van de formulering met het Engelse raadsel uit 1565-70 is toch wel zeer opmerkelijk. Men kan gerust de drie groepjes van twee (in gelijke kleuren uitgedoste) mannen telkens vervangen door één man, dit verandert in essentie niets aan de opgave van het raadsel. Maar er is wel een ander *fundamenteel* verschil: de rode mannen worden door de vrouw genoemd *haar vaders broeders*, in het Engelse raadsel, *haar broer van haar vaders zijde*. Dat zijn verschillende relaties: oom paterneel en halfbroer van vaderskant. Idem dito voor de groene mannen: *haar moeders broeders* (oom materneel) versus *haar broer van haar moeders zijde* (halfbroer van moederskant).

Het raadsel van Nijmegen is wel oplosbaar zonder enig gebruik van 'schoonrelaties' en ook in een zeer symmetrische vorm (zie ons artikel daarover), het raadsel van William Cecil niet, tenzij onelegante kunstgrepen.

Wij vermoeden daarom dat er fout in de vertaling geslopen is:

mijn vaders broeder(s) werd *my brother of my fathers side* terwijl het had moeten zijn *the brother of my father* (of gewoon *my fathers brother*). Schilders uit de Nederlanden die in Engeland werkten konden wel probleemloos hun beeldtaal verder blijven gebruiken, hun geschreven taal niet en daar liep het mis ...

We vestigen er ook nog de aandacht op, zoals ook aangegeven in ons artikel over dit Nijmeegse raadsel dat dit hetzelfde is als een raadsel opgedist in een juridisch handschrift uit 1504 uit de handschriftenverzameling van de Gentse universiteit (zie ons eerste artikel in *Vlaamse Stam* over genealogische raadsels¹³), daar met drie groepjes van drie mannen in gelijke kleuren uitgedost. Daar worden zij resp. genoemd *mijn drie oems van der vaderlicker zijden* en *mijn drie oems van der moederlicker zijden*.

¹² P. DONCHE, 'Een genealogisch raadsel uit 1619', in: *Vlaamse Stam*, 42ste jg., 2006, pp. 444-450.

¹³ P. DONCHE, 'Een genealogisch raadsel uit 1504', in: *Vlaamse Stam*, 35ste jg., 1999, pp. 271-274.

Had de Vlaams-Nederlandse schilder die in Engeland werkte déze formuleringen voor zich gehad, dan was een vertaalfout allicht niet gebeurd en had William Cecil een schilderij gekregen met de tekst:

*Syr. The one ys My **uncle**, of My fathers syede the Trewthe, you to show
The other by My Mothers syede. Ys My **uncle** also*

Jammer dat niet iemand meteen het raadsel heeft proberen op te lossen, dan was de fout misschien nog tijdig ontdekt. Missen is menselijk, maar toch, bv. Richard Shacklock, een 16de-eeuws vertaler was zich in zijn tijd toch ook al goed bewust van vertaal- of drukfouten, want als waarschuwing gaf hij in 1565 zijn lezers al meteen mee: *If many faultes in this book you fynde / Yet think not the correctors blynde; / If Argos heere hymselfe had been / he should perchance not all have seene.*¹⁴ In plaats van betere-dan-argusogen was hier wel eerder hulp van Aristoteles en zijn logica van doen ... Maar misschien zou Shacklock (die vertalingen maakte uit het Latijn naar het Engels, allicht als bijverdienste) het toch nog kunnen gezien hebben: hij was immers student in wereldlijk recht¹⁵. Maar of hij ook van Nederlands kaas gegeten had weten we niet (zijn pennenvruchten werden wel gedrukt in Antwerpen).

William Cecil had dus weliswaar een mooi klinkend en ogend raadsel gekregen, maar één die niet op een elegante manier op te lossen is ... Of was het met geniepig opzet gebeurd en had men hem bewust een geschenk met een angel in handen gestopt, hopend dat hij vanuit zijn interesse voor genealogie de bij voorbaat verloren uitdaging om een elegante oplossing te vinden zou aangaan? De staatsman had aan vijanden zeker geen gebrek: zonder scrupules had hij de terechtstelling van Mary, koningin der Schotten doorgedrukt (iets waar zelfs koningin Elizabeth I nog voor terugschrok) en voor deze protestant was godsdienstvrijheid 'out of the question'. Maar in de politiek en zeker in zijn tijd zullen veel doortastender manieren om iemand te treffen wel gebruikelijker geweest zijn, dus houden we het toch maar op een vertaalfout.

Nog schilderijen, the error persists

Sotheby's mag dan wel gebuisd zijn voor een elegante oplossing van het raadsel, in de andere aspecten die meer aansluiten bij hun core-business zijn ze wel geslaagd. Zij identificeerden immers nog twee andere schilderijen waarin dit raadsel wordt voorgesteld. (niettemin, van de schilderijen uit 1576 en 1619 in Nijmegen waren ze blijkbaar niet op de hoogte (inmiddels zijn ze er wel van op de hoogte gesteld)).

Een eerste andere gesignaleerde versie wordt bewaard in één van de University of Havard Art Museums, het Fogg Art Museum te Cambridge, Massachusetts, USA en is genaamd: *The Allegorie of a Faire Ladye* en wordt gedateerd (op basis van de kostuums) uit 1570-1579¹⁶.

¹⁴ Als je veel fouten in dit boek vind, denk dan niet dat de corrector blind is, als Argus hier zelf geweest was, zou hij allicht ook niet alle [fouten] gezien hebben. *Epistle of Orosius*, Antwerpen, 1565.

¹⁵ STANISLAS HOZJUSZ, *A most excellent treatise of the begynnyng of heresydes in oure tyme, compyled by the Reuerend Father in God Stanislaus Hosius Byshop of Wormes in Prussia. To the moste renommed Prynce Lorde Sigismund myghtie Kyng of Poole, greate Duke of Luten and Russia, Lorde and heyre of all Prussia, Masouia, Samogitia &c. Translated out of Laten in to Englyshe by Richard Shacklock M. of Arte, and student of the ciuil lawes, and intituled by hym: The hatchet of heresies*, Antwerpen: Egidius Diest, 1565.

¹⁶ Department of Paintings, Sculpture & Decorative Arts. Olie op paneel, 45,7 x 54,3 cm (zonder het kader), gift van Robert Rantoul Endicott, 1959.143.

Hier ook worden de hoofdrolspelers in de tuin van het kasteel afgebeeld met drie mannen die uit het kasteel komen in de achtergrond.

De teksten van de vraagsteller en het antwoord van de vrouw luiden hier:

*Mi faire ladie I praie you tell me, what & of whence be yonder three
That cum out of ye castell in such degree, & of there decente & nativete*

*Sir the one is my brother by my father's syde, the truth you to showe
The other by my mother's syde, be my brother also
The thyrde is my own sonne, lawfullye begott
And all be sonnes to my husbande, that sleapeth one my lappe,
Without hurte of lyneage, in anye degree,
Shewe me by reason, howe this thyng maye be.*

Op kleine spellingsverschillen na dus krek dezelfde tekst als op het schilderij voor William Cecil. Inclusief de fout in de vertaling. *The error persists...*

Opmerkelijk met dit schilderij is dat op de rugzijde iemand in rode en zwarte inkt namen bijgeschreven heeft met eronder verwijzingen naar 'man reclining', 'lady seated', 'brother to Lady Cave's son in law', 'one of the three men' (3x). Vooral leden van de families Skeffington en Cave worden vernoemd. De 'lady seated' wordt geïdentificeerd met ene Elisabeth Danvers, dochter van John, maar zonder aanknopingspunten te geven met de andere vermelde personen. Net zo min wordt een Margaret Cecil, zuster van William en vermeld voorafgaand aan Mary Cave, wiens echtgenoot William Skeffington 'one of the three man' genoemd wordt, met enig ander persoon gelinkt. Het zal wel een (mislukte) poging zijn om de fictieve personen uit het raadsel te koppelen aan echte personen.

Een andere door Sotheby's gesignaleerde versie bevindt zich in 'Knole, Kent' en is volgens Sotheby's op basis van de kostuums van de personen te situeren rond 1620. 'Knole, Kent' is allicht het 17de-eeuwse *Knole House* in Sevenoaks in het westen van het graafschap Kent¹⁷, een immens kasteel met maar liefst 365 kamers, 52 trappen, 12 ingangen en 7 tuinen (een zogenaamd *kalenderhuis*). Van de voorstelling van het raadsel op een schilderij aldaar konden we helaas geen beeld of enige beschrijving terugvinden.

Epiloog: het oprukkende raadsel

Ons raadsel bereikte ook de Schotse Hooglanden: medio de 19de eeuw tekende een J.G. Campbell in de Westelijke Schotse Highlands uit mondelinge overlevering het hieronder geciteerde raadsel op.¹⁸ Hij noemt het een Schots-Keltisch raadsel, maar in feite is het nog steeds het raadsel uit 1504 dat in een Schotse context werd geplaatst. Verder zijn de mannen in de bijrollen nu aangedikt tot maar liefst drie keer negen mannen (vruchtbare kerels die Schotten).

Een man wachtend (wakend) in een huis waar een sterfgeval staat te gebeuren, wordt buiten-gezet omdat hij geen verhaal of lied kan aanbrenge[n] [Het was ooit de gewoonte in Keltisch Schotland dat wakenden bij een nakend sterfgeval verhalen vertelden of liederen zongen (opdat de anderen niet zouden indommelen?)]. Terwijl hij aan het eind van de schuur staat, ziet hij negen personen, gekleed in rood, negen in groen en negen in blauw voorbijstapen. Zij worden gevolgd door een man en een vrouw op een paard. De vrouw legt uit: "De eerste negen die u zag, dat waren broers van mijn vader; de tweede negen, broers van mijn moeder; de derde negen waren mijn eigen zoons en allen samen zijn ze zonen van deze man op het paard. Dat is mijn echtgenoot; en er is geen wet in Eirinn, noch in Alaba, noch in Sasunn¹⁹ die op ons iets kan aanmerken. Ga nu maar naar binnen en ik geloof niet dat ze daar binnen één dag de puzzel zullen opgelost hebben."

In deze versie zijn kasteel en tuin verdwenen, de vrouw zit niet neer en heeft ook niet haar echtgenoot op de schoot, maar opnieuw is er het gebruik van differentiërende kleuren voor de drie groepen bijrolspelers net zoals in de tekst van 1504 en in de Nijmeegse schilderijen van 1576 en 1619.

En jawel, het raadsel is ook terug intact: de eerste twee groepen van mannen in de bijrollen zijn zoals het hoort, *ooms*, resp. van vaderszijde en van moederszijde van de vrouw.

Wat nogmaals het vermoeden doet rijzen dat de Engelse versies op schilderij fout vertaald zijn.

Slotbedenking: wat met de koper van 8 december 2010 als hij er ooit achter komt dat zijn kleinood een vertaalfout bevat? Kan hij dan nog zijn ponden terug eisen wegens 'kopersbedrog' of 'verborgen gebreken' of op zijn minst een korting bedingen? Aan de Britse consumentenbond om te bemiddelen ...

¹⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Knole_House.

¹⁸ J.G. CAMPBELL, *Popular Tales of the West Highlands*, 4 dln., Edinburgh, 1860 (reprint London, 2009), II, pp. 33-34, opgetekend door Kenneth McLennan, Turnaid, Ross-shire (Keltische versie door Hector Urquhart).

¹⁹ *Eirinn* is een Keltische poëtische naam voor Ierland (Ierland wordt ook soms *het groene Erin* genoemd), *Alba* is de Keltische naam voor Schotland en *Sasunn* is Keltisch voor Engeland.